

EMILY J. M. KNOX FOUNDATIONS OF INTELLECTUAL FREEDOM. ALA NEAL-SCHUMAN, CHICAGO, 2023.

Knjiga autorice Emily J. M. Knox skromna opsega, ali bogatog sadržaja u osam poglavlja opisuje i propituje intelektualnu slobodu i slobodu izražavanja kao jednu od temeljnih vrijednosti knjižničarstva, a glavna joj je uloga razviti bolje razumijevanje zašto su intelektualne slobode važne i kako njihovo promicanje vodi u pravedniji svijet. Djelo sažima autoričin dugogodišnji znanstveni, pedagoški i aktivistički rad te predstavlja najzaokruženiji pregled njezina pristupa intelektualnoj slobodi kao interdisciplinarnom, kompleksnom i društveno ukorijenjenom fenomenu.

Knjiga je sažetak osmotjednog kolegija *Intellectual freedom and censorship*, koji autorica predaje na Školi informacijskih znanosti Sveučilišta Illinois u Urbana-Champaignu. Iako se radi o priručniku za taj kolegij, koristan je i svakom informacijskom stručnjaku koji želi razviti temeljno razumijevanje slobode informacija i aktualnih rasprava u tom području. Iako Knox napominje da je u fokusu teksta intelektualna sloboda u kontekstu Sjedinjenih Američkih Država, uključuje i informacije o međunarodno orijentiranim organizacijama.

Tekst i reference daju čitateljima snažnu osnovu u teorijama intelektualne slobode za donošenje vlastitih zaključaka. Sva poglavlja sadržavaju pitanja za diskusiju, popis literature te popis literature s preporukama za dalje čitanje s kratkim bilješkama. Poglavlja se mogu čitati odvojeno izvan predviđenog redoslijeda, ovisno o interesima i potrebama čitatelja.

Prvo poglavlje definira važne koncepte vezane za intelektualnu slobodu, uključujući cenzuru, razmatra intelektualne slobode kao vrijednost i kao ljudsko pravo. Knox definira intelektualnu slobodu, napominjući da se neke definicije više usredotočuju na pristup informacijama, druge se više bave slobodom izražavanja, a treće su mješavina tih dvaju pristupa.

Drugo poglavlje u fokusu ima povijest intelektualne slobode kao osobne i profesionalne vrijednosti jednako kao i ljudsko pravo. Povijest intelektualne slobode zamršeno je isprepletena s poviješću cenzure. Stoga autorica prvo iznosi povijesni pregled cenzure, a zatim povijesni pregled intelektualnih sloboda kao moderne vrijednosti koje se primarno temelje na radovima Johna Stuarta Millsa te kako su ugrađene u UN-ovu *Opću deklaraciju o ljudskim pravima*.

Treće poglavlje donosi kontekst razumijevanja prava na slobodu izražavanja te kako se ono isprepliće sa slobodom govora i govorom mržnje. U ovom dijelu po-

sebno su dobro objašnjeni pravni standardi, granice i iznimke slobode izražavanja, razlike između državne cenzure i društvenog pritiska, etičke dileme povezane sa „štetnim“ ili kontroverznim sadržajima. Knox naglašava da knjižnice nisu neutralne, ali jesu obvezane profesionalnom etikom koja zahtijeva otpor cenzuri.

Četvrto poglavlje bavi se pristupom informacijama kao jednim od najvažnijih aspekta intelektualne slobode. Pristup informacijama temeljna je vrijednost knjižničarstva. Autorica analizira različite oblike ograničavanja pristupa: uklanjanje knjiga i pritužbe na građu, politički i ekonomski pritisak, digitalne platforme i algoritamsku cenzuru. Ovo poglavlje posebno je korisno za knjižničare jer nudi jasne modele prepoznavanja suvremenih oblika cenzure, uključujući tihi pritisak i autocenzuru.

Peto poglavlje bavi se privatnošću i intelektualnim slobodama s naglaskom na moć i kontekst, obrađuje teme poput nadzora korisnika, praćenja čitanja i pretraživanja, digitalnih tragova, etičkih obaveza knjižnica u zaštiti korisničkih podataka. Knox iznosi snažan argument da bez privatnosti nema intelektualne slobode. Ovo je poglavlje dijelom i kritika informacijskog okruženja koje potiče masovno prikupljanje podataka, što ugrožava autonomiju korisnika.

Šesto poglavlje daje uvod u autorsko pravo i njegov utjecaj na intelektualne slobode, no važno je istaknuti da to poglavlje obrađuje aspekt autorskog prava s gledišta SAD-a čiji se pravni sustav razlikuje od europskog pravnog sustava. U kratkom, ali jasnom poglavlju autorica objašnjava kako se autorsko pravo i intelektualna sloboda istodobno nadopunjuju i sukobljavaju.

Sedmo poglavlje donosi povijest intelektualnih sloboda kao temeljnih vrijednosti knjižničarstva. Knox detaljno analizira ulogu profesionalnih standarda i drugih temeljnih dokumenata Američke knjižničarske udruge (ALA) o intelektualnoj slobodi. Naglašava da je etička odgovornost knjižničara aktivna, a ne deklarativna, te da profesionalne smjernice zahtijevaju stalno zauzimanje stavova u situacijama pritisaka.

Zadnje, osmo poglavlje daje sažetak novih tema koje su danas na samom vrhu javnih rasprava: *web-filtriranje*, pokušaji zabrana knjiga u SAD-u i drugdje, društvene mreže i algoritmi, *deepfake*, dezinformacije, govor mržnje i zahtjevi za njegovim ograničavanjem, etičke dileme digitalnih platformi. Autorica uvjerljivo prikazuje da knjižnice i informacijski stručnjaci moraju razvijati kritičku informacijsku pismenost, ne odbacujući pritom temeljnu vrijednost slobode pristupa.

Annemari Štimac
annemari.stimac@kgz.hr